

Universitätsbibliothek Paderborn

Philippi Clvveri[i] Italia Antiqua

Opus post omnium curas elaboratissimum ; tabulis geographicis ære expressis illustratum ...

Philippi Clvveri[i] Italiae Antiquae. Tomus ...

Clüver, Philipp

Lvgdvni Batavorvm, 1624

Cap. VII. De Samnitibus; quorum regio Samnium.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14124

millium passuum longitudine: in qua opidum transitur *Cava* post vi millia passuum à Nuceria. Ex isthac igitur Strabonis descriptione MARCINA opidum id est, quod nunc dicitur vulgo *Veteri*: ipso nomine antiquitatem suam indicans; ut multa alia loca per inferiorem Italiam. Tuscorum sive Tyrrhenorum ait Strabo esse opus. Plinius dicto lib. III cap. v, *A Surrento*, inquit, ad Silarum amnem xxx millia passuum ager Picentinus fuit Tuscorum, templo Iunonis Argive, ab Iasone condito, insignis. An igitur heic Marcinæ fuit istud TEMPLVM IVNONIS ARGIVAE? De Iasone fabulae sunt. Considerunt autem templum hoc haud dubie Græci homines, qui uni Iunonem Argivam colebant; nempe Tyrreni Pelasgi, qui quondam unâ cum Tuscis sub unâ republicâ inter Arnum amnem, Apenninum montem, Tiberim fluvium, & mare inferum, vivebant; atque inde expeditione factâ, omnem Campâiam occupabant; ut suprà lib. II cap. i ostensum.

De reliquo, est hodie opidum, IIII millia passuum citra Silarum, vulgari vocabulo *Evoli*. id equidem haud dubitaverim, quin olim dictum fuerit plurali numero EBVR^{EBVRI opidum.} unde Plinio lib. IIII cap. xi opidi dicantur EBVRINI: quamquam ille Lucania eos tribuat, errore vicinitatis. sic scilicet eodem capite Bantinos, Apuliae, ut suo loco paret, populos, eidem adscripti Lucaniae. sic eodem capite complureis alios populos & opida per summam incuriam alienis adsignavit gentibus.

20

C A P. VII.

De SAMNITIBVS; quorum regio
SAMNIVM.

C Ampania ab septentrionibus continuabatur SAMNIVM; cuius incolæ SAMNITES, Græcis Σαυνῖται, Saunitæ, dicti. Originem huius gentis ostendimus suprà lib. III cap. VIII; ubi de Auforum gente disseruimus: qui posteà dicti fuere Opici & Osci; ac tandem Sabini, & Sabelli: quorum deinde pars maxima Samnitæ vocati. Hinc Strabo lib. V: Εἴ τι ἡ παλαιότερον φύση οἱ Σαβίνοι, καὶ αὐτοκτόνες. τέτων δὲ δασωγοι Σαυνῖται. Id est: Sabinorum antiquissima est gens, & indigena. ab his originem duxere Samnitæ. Varro de Latinâ lingvâ lib. VI: Hoc enim a Sabinis orti Samnitæ tenuerunt. SABELLI auctoriibus crebro adpellantur. Plinius lib. IIII cap. XII: Samnitium, quos Sabellos, & Græci Saunitas dixerunt, colonia Boianum. Virgilius Γιωργίων lib. II, de Italiâ loquens:

Hec genus acre virum, Marsos, pubemque Sabellam
Extulit.

Ad hæc sic Philargyrus: Hi sunt, qui olim Aufones dicebantur. De Sabellis Varro in Agemodo sic ait: Terra culturae causâ attributa olim particulatum hominibus: ut Etruria Tuscis, Samnum Sabellis. Livius lib. VIII: Alteri consuli, Aemilio, ingresso Sabellum agrum, non castra Samnitium, non legiones usquam opposite. Lib. X: Samnitium dux Gellius Egnatius pabulum cum cohortibus paciis iterat. Paullo post: ibi interventu Gelli cohortiumque Sabellarum paullisper recruduit pugna. Horatius lib. II Satyrâ I:

Nam Venusinus arat finem sub utrumque colonus:
Missus ad hoc, pulsus, vetus est ut fama, Sabellis,
Quo ne per vacuum Romano incurreret hostis.

Bellissimam fuisse totius Italæ gentem, & quæ Romanis maxima facessit negotia, omnes Romanorum, in primis verò Livii, testantur historiæ. unde illud lib. XI: Superfunt etiam nunc Samnitium bella, que continua per quartum jam volumen annumque sextum & quadragesimum a M. Valerio, A. Cornelio, consulibus, qui primi Samnium arma intulerunt, agimus. Et ne tot annorum clades utriusque gentis laboresque actos nunc referam; quibus nequiverint tamen dum illa pectora vincit: proximo anno Samnites in Sentinati agro, Pelingis, ad Tifernum, Stellatibus campis, suis ipsi legionibus miseri alienis, ab quatuor exercitibus, quatuor ducibus Romanis cœsi fuerant: imperatorem clarissimum gentis sua amiserant; socios belli, Etruscos, Umbros, Gallos, in eadem fortunâ videbant, qua ipsierant; nec suis nec externis viribus stare jam poterant: tamen bello non abstinebant.

ad e

ad eō ne infelicitate quidem defensae libertatis tenebat: & vincit, quam non tentare victoriam, malebant. Florus lib. I cap. xvi: Pro hac urbe, [Capua] iis regionibus [Campaniae] populus Romanus Samnitis invasit; gentem, si opulentiam queris, aureis & argenteis armis, discolori veste usque ad ambitum armatam: si insidiarum fallaciam, saltibus ferè & montium fraude grassantem: si rabiem & furorem, sacratis legibus humanisque hostiis in extitum Vrbis agitatam: si pertinaciam, sexies rupto fædere; cladibusque ipsis animosorem. Hos tamen L annis per Fabios & Papirios patres, eorumque liberos, ita subegit populus Romanus ac domuit, ita ruinas ipsas urbium diruit, ut hodie Samnum in ipso Samnio requiratur: nec facile adpareat materia quatuor & viginti triumphorum. Sed posterioribus etiam temporibus, bello sociali, & item civili Mariano ingens corum adparuit in 10 arma ardor. qua de re ita per compendium Strabo lib. v: Σαμνίται δὲ ποτέροι μὲν ἡμέραι τῆς λαπίνης τὸν Αρδεανέσθιον παιώδημοι, μὲν δὲ ποτὲ αὐτὸν τὸν Καμπυνίαν ποθεῖται, πλάτες ἐκέκτητοι διάμετροι. νωνι δὲ σύκηπον τον τε ἀλιων, καὶ τὸ τελεστόν τον Σύλλα, οἱ μοναρχήσαντος Πατριών, οὐδὲν πλάτες μάχαις κατέλυταις τοῦ ΦΙ τηλιστῶν ἴστανταισιν, τάτης σχεδὸν οὐ μόνον συμβιδύνταις ἐώσφεροι οὐδεὶς μάχαις κατέλυταις, οὗτε καὶ εἰς αὐτὸν τὸ ΦΙ μέσης ἐλθεῖν, σπάσην ποτὲ τείχεις αὐτοῖς. καὶ δινέν μὲν ἐν τῇ μαχῃ κατέκαψε, καλέσας μὲν ζωγρεῖν· δινέν δὲ φίλοις τῷ ὄστρακῳ τελεταλίνες αὐτρας, η τετρακισχιλίνες, Φασιν, εἰς τὸ δημοσίαν ἐπωλιν, τοὺς δὲ τῷ Μαρτίᾳ πάρτῳ, κατέκαψεν εἰρῆται. τρισὶ δὲ οὔτεροι ἡμίσεις θητοπιμψας σεργίαταις, ἀποτελεῖσθαι φασί· περιζηραφας τε παιώδημα, τοις ἐπωστοῖς πάντας ἐν πάνταις τούς οὐρανούς Σαμνίται διέφθερον, ή δὲ τὸ Ιταλικόν ἐξέβαλε. περισσοὶ δὲ τὰς αἰνιωδέρας τὴν Ρωμαϊκὴν ποστόν οὐρανού, ἐφη, κατεμαδεῖν ἐπὶ τὸ πέρισσον, οὐδὲντος αὐτὸύλων ἀχαροι Πατριών οὐδὲ εἰς, ἔως αὖ συμβιδύσωσι καθ' εἰατρὸς Σαμνίται. Hoc est: Samnites, quum quondam in Latium & ad Ardeam usque excursiones fecissent, deinde ipsam egissent tulissentque Campaniam, ad magnam pervenerunt potentiam. At hac tempestate plane sunt confecti; cum ab aliis, tunc postremum à Sullā: eo scilicet, qui solus rempublicam Romanam in suā habuit manū. is enim quum multis praelitis Italicam rebellionē evertisset; Samnitis cernens solos propemodū nondum dissipatos, ita unanimiter bellum gerere, ut etiam ad ipsam Romam ducerent; ante urbē mēnia prælium cum iis conseruit: partimque in pugnā eos delevit; editio, ne quis Samnis vivus caperetur: reliquos, quum arma abiecissent, (ad III aut 1111 millia virorum fuisse traduntur) in villam publicam, quæ est in Campo Martio, deductos inclusit: triduoque post, immisso militibus, trucidavit universos. procriptionibusque institutis, haud antē sicut fecit, quām, quidquid Samnitici erat nominis, aut occidisset, aut Italiam expulisset: incusantibusque tantam eius saevitiam, respondit; Experientiā se edoctum, neminem quemquam Romanorum pacem acturum, quām diu Samnites inter se coherarent. Merito igitur ac summo jure belligeri appellantur Silio lib. x, his versibus:

*Passim signa jacent, quæ Samnis belliger, & quæ
Sarrastes populi Marsique tulere cohortes.*

Sed maximus eorum laudator est gravissimus rerum scriptor Tacitus, in libro de Germaniā: ubi Germanorum fortitudinem cum totius Orbis populis, à Romanis perdomitis, vel bello tentatis, comparat. *Sexcentesimum*, inquit, & *quadragesimum* annū urbs nostra agebat, quum primum Cimbrorum audita sunt arma, Cecilio Metello ac Papirio Carbone consulibus. ex quo si ad alterum imperatoris Traiani consulatum computemus: ducenti fermè & decem anni colliguntur. tam diu Germania vincitur. medio tam longi & vi spacio multa invicem damna. non Samnis, non Pæni, non Hispania Gallieve, ne Parthi quidem sepius admonuerē. quidpe regno Arsacis acrior est Germanorum libertas. Vnos nominavit ex totā Italīā Samnitēs: quia hi uni quām diutissimē simul pertinacissimēque morati sunt Romanis Italīæ imperium. Sed de origine ac fortitudine gentis postquām abundē dictum, fines agrorum nunc etiam ostendantur.

Ab initio equidem Samnitium nomen finesque extendebantur ad Apulos usque 50 & Lucanos, unde illud Horatii lib. II satyrā 1:

*Nam Venusinus arat finem sub utrumque colonus:
Missus ad hoc, pulsis, vetus est ut fama, Sabellis,
Quo ne per vacuum Romano incurrit hostis.*

At postmodum bona parte Samnitium ab Samnitico nomine secedente, novo invento sibi Hirpinorum vocabulo; pars terrarum haud modica, Apuliæ Lucaniæque contermina, Samnio abscessit. Nos igitur utrosque populos separatim dicemus.

Iraque

Itaque Samnitium fines fuere ab occasu, primum, quæ Volscos conterminos habueré, linea ab Sagri fluminis fontibus ad Vulturnum amnem, medio situ inter Aeserniam & Venafrum opida duæta. hinc quæ Campanis jungebantur, ipse Vulturnus amnis, confluentem usque Iscleri fluvii: inde porrò Tifata mons & ab eius extremo linea versus opidum *Abellinum*, in ripâ Sabati fluminis, qui in Vulturnum influit, situm, ducta. hinc ab ortu, quæ Hirpini contermini fuere, alia ducenda est linea à meridie in septentriones, ad Calorem amnem, prope Beneventum. inde alia ducatur linea, ex occasu in ortum ad fontem Frentonis amnis; qui vulgo nunc dicitur *Fortore*. hinc ipse Frento Samniteis separat ab Apulis ad opidum usque vulgari appellatione *Serra Capriola*. inde ab ortu æstivo aliâ linea ad Sagrum amnem ductâ ab Frentanis discernebantur. hinc Sagrus eos inclusit ad fontem usque. in cuius adversâ ripâ erant *Peligni*; & circa fontem *Marsi*. unde illud Livii lib. VIII: Etruriam è Samnio per Marsos ac Sabinos petituri. Ergo ager intra hos fineis situs SAMNIVM vocabatur. M. Varro de Latinâ lingvâ lib. IIII: Oritur è Samnio Vulturnus. Cicero pro A. Cluentio: Boviano ratoque ex Samnio laudationes missæ sunt. Ad Atticum lib. VIII ep. xv: Qui è Samnio Apuliâque veniebant. Livius lib. VIII: Samnium evastatum. Lib. VIII: P. Sempronium consulem cum exercitu brevi in Samnio fore. Et sic passim in reliquâ historiâ. At monendus heic lector: cumdem Livium passim etiam Samnium nominare extra præscriptos fineis. sed impropriè: quum ea fuerint loca, quæ Samnites extra Samnium suum vi vel persuasu in suam redegerunt potestatem. Vnum atque alterum exemplum ponam. Lib. VIII: In Samnio quoque, quia decesserat inde Fabius, novi motus exorti. Calatia & Sora, presidiaque, quæ in iis Romana erant, expugnata. Ex his Calatiam fuisse Campania, suprà cap. V patuit: Soram verò Volscorum fuisse, lib. II cap. VII docui: Lib. X: Consules, Sp. Carvilius cum legionibus in Samnium profectus, Amiternum opidum de Samnitibus vi cepit: Papirius, novo exercitu scripto, Duroniam urbem expugnavit. Inde pervagasti Samnium consules, maximè depopulato Antiate agro, Carvilius ad Cominium, Papirius ad Aquiloniam, ubi summa ret Samnitium erat, pervenit. Ecce, quæ propè Romæ admovevit Samnium, ad Antium usque, Volscorum gentis caput: ut dicto lib. II cap. VII ostensum. Amiternum autem fuisse Sabinorum, lib. II cap. VIII docui. Atque haec tenus de finibus Samnii satis disseratum. nunc interiora eius, urbes scilicet, & alia loca, fluminaque exponantur. Incipiamus autem ab eâ regionis parte, quæ Volscis sive Novo Latio contermina est. uti inde ordine progrediundo, tandem ad Hirpinos perveniamus. Ac primùm quidem dicemus ea, quæ trans Apenninum sunt.

Primum igitur heic occurrit AVFIDENA opidum, ad Sagrum amnem situm, vulgari nunc vocabulo *Alfedena*. Memoratur Livio, Ptolemæo, Itinerariis Romanis. & Plinio lib. II cap. XII opidanum inde sunt Samnitium AVFIDENATES. Vetustissima eius memoria est apud Livium lib. X, in consulatu L. Cornelii Scipionis & Cn. Fulvii Centumali; anno post Romanam conditam CCCCLV; ante natum Iesum cccviii. Cn. Fulvii, inquit, consulis clara pugna in Samnio ad Bovianum haudquam ambigua victoria fuit. Bovianum inde adgressus. nec ita multo post Aufidenanam vi cepit. Apud Ptolemaeum hæc sunt: καρχινούς, οίποιοι τοῦ Φερεντίας, Αὐφιδένα. Id est: Caracinarum, qui sunt sub Frentanis, Aufidena. Sic ille extra Samnium singulari Caracinarum genti tribuit Aufidenam. Et est sane idem vocabulum, nisi quod unâ literâ immutatum, apud Zonaram quoque: qui Annal. volumine II sic habet: ἀβλικές αὐγῆ Σαμνίης, διηγέσθαι τὸ Ράμη, καὶ σκόρπιος, διώματα σπελεῖσι, καὶ παρτερόν χωρίοντας. αὐτὸν μὲν τὰς αὐτὰς σύγχλυδες καὶ αὐτὰς τὰς τοιοντας οὐτε σωτερούς. χωρίοντας δὲ οὖτις Καρχινες, παρ οἷς τὴν λειαν σκένεις ἐπλήσθη, περγυματεῖσον. καὶ τὰς τοιοντας, ταῦτας της θερινῆς, εἰκόνωσιν διολόθες οὐτοὶ στότοι, εἰκὼν διστλεύεται τῆς γυναικῶν, αἷς ὅτι σΦοδρότατα εἴνετον. ἐκ Φασιοῖς δὲ τῆς Σελνίης, οὐδέον σπεργυτησιν οὐχ οὔτε.

Hoc est: Lollius quidam Samnis, Roma obses; dein fugit elapsus; manus facta, & munita sua regionis castello occupato, latrocinia agitabat. Eum equidem unū cum suis, qui colluvies erant hominum & inermes, maiori ex parte Q. Gallus & C. Fabius comprehendenterunt. at Caracinarum oppugnatio, apud quos predam deposuerant, difficilis fuit. tandem transfiguratum operâ nocte superato muro, in tenebris pene easi fuissent; non ob noctem illunem;

sed

sed propter nivium procellas. quum autem luna illuxisset, confestim castellum expugnare. Verum haud obscurè heic unius castelli incolæ dicuntur CARICINI. quorum ipsum castellum haud dubiè dicebatur *Kapinus*, *Caricum*: scilicet, si sine mendos sit apud Zonaram id vocabulum.

TREVENTINUM, opidum. Porro ultra Aufidenam est opidum ad Trinum flumen vulgari nunc vocabulo *Trivento*. id antiquitus videtur fuisse TREVENTINUM. nam Plinio dicto lib. III cap. xi inde dicuntur opidani Samnitium TREVENTINATES.

BOVIANUM, colonia. A Trevento versus meridiem ad radices Apennini montis fonteisque Tiferni amnis, est perantiqua urbs BOVIANUM; vulgo nunc *Boiano* dictum, episcopali dignitate clarum. Memoratur Livio, Straboni, Plinio, Silio, Frontino, Ptolemæo, Itinerariis Romanis. Græcè Ptolemæo scribitur *Bovianus*. at apud Strabonem est *Bolavos*. Apud Appianum Bellor. civil. lib. i corruptè *Bovianus opidum*, pro *Bovianos*. & *Bovianos* opidanorum, pro *Bovianos*. Sed scripsisse etiam Græcos *Bovianos*, colligere datur ex Frontino; ubi *Boviani* memorantur *agri*: & item ex Tabulâ itinerariâ; ubi *Babiano*, pro *Bobiano*. In Antonini itinerario longè corruptius est *Bononia*. Silius lib. VIII sic habet:

*Qui Batulum Mucrasque colunt; Boviana quique
Exercent lustra.*

Antiquissima opidi memoria est apud Livium lib. VIII, in consulatu M. Petilii Labinus & C. Sulpici Longi; anno urbis Romæ ccccxxxviiii; ante natum Iesum 20 cccxiii. Ad xxx millia cesa aut capta Samnitium, proditum memorie est. Consules, egregiā victoriā partā, protinus inde ad Bovianum oppugnandum legiones ducunt. ibique hiberna egerunt: donec ab novis consulibus, L. Papirio Cursore quintum, C. Junio Bubulco iterum, nominatus dictator C. Petilius exercitum accepit. Is quoniam audisset, arcem Fregellanam ab Samnitibus captam; omisso Boviano, ad Fregellas pergit. Et postea: Inde vicit ex exercitu Bovianum ductus. Caput hoc erat Pentrorum Samnitium longè ditissimum atque opulentissimum armis virisque. Ibi quia haud tantum irarum erat, sed præde milites adensem opido potiuntur. Minus itaque servitum in hostiis est. præda plus penè, quam ex omni Samnio egestum. Ominino mihi persuadeo, scripsisse ipsum Livium; Caput hoc erat genitrix Samnitium. Deductam hic aliquando coloniam Romanorum, patet ex Plinii dicto lib. III cap. xii. Samnitium, inquit, *colonia Bovianum*. Frontinus: *Bovianum opidum* lege Iulia milites deduxerunt sine colonis. Nescio, an locus satis sanus.

TIFERNUM, opidum. Cætero apud Livium codem lib. viii: postea ita scriptum est: Eodem anno in campum Stellatem agri Campani Samnitium incursiones facte. Itaque ambo consules in Samnum missi. Quum diversas regiones, Tifernum Postumius, Bovianum Minucius, petiissent; Postumius prius ductus ad Tifernum pugnatum. Et lib. x: Profecti consules, quod expeditiores commeatus essent, & incertior hostis, quæ venturum bellum foret; Fabius per Soranum, Decius per Sidicinum agrum, in Samnum legiones ducunt. Vbi in hostium fine is ventum est, uterque populabundus effuso agmine incedit. explorant tamen latius, quam populantur. igitur non secesserunt ad Tifernum hostes, in occultâ valle instructi: quæ ingressos Romanos superiore ex loco adoriri parabant. Et postea: Ibi integræ vires sistent invenientem se jam Samnitem: & tempore improvisa ex montibus signa clamorque, non vero tantum metu terruere Samnitium animos. [Locus corruptus: aut saltum mutulus] nam & Fabius, Decium collegam adpropinquare, exclamavit; & pro se quisque miles, adesse alterum consilem, adesse legiones, gaudio alacres fremunt. terrorque, utilis Romanis, oblatus, fuge formidinique Samniteis implevit; maximè territos, ne ab altero exercitu integro intactoque secesserentur. Samnitibus Appuli se ante prælium conjunxit, ni P. Decius consul iis ad Malventum castra objecisset. Et eodem libro postea: Volumnius in Samnio interrim res gerit: Samnitiumque exercitum, in Tifernum montem compulsum, non deterritus iniquitate loci, [fundit] fugatque. Posteriore hoc loco licet disertè TIFERNVS nominetur MONS; tamen priore loco, qui est lib. viiiii, ita TIFERNUM cum Boviano memoratur, uti eiusdem generis rem fuisse, nemini dubium esse possit; id est, opidum. At quo situ id fuit? Haud dubiè circa Tifernum flumen: quod exiguum supra Bovianum exortum, per Samniteis primū, mox Frentanos, in superum mare evolvit; vulgari nunc vocabulo *Biferno*. Ex hoc igitur tractu circa Tifernum amnem colligo, opidum *Molis* esse antiquum illud *Tifernum* opidum. Huc jam recte quadrat Fabii consulis iter: qui per Soranum agrum, & proximum Aufidena-

tem,

tem, profectus, recte huc pervenit. Citra Maleventum, quod postea Beneventum appellatum, fuisse Tifernum opidum, ex eo patet, quod illic alter consul, P. Decius, Apulis ad Tifernum tendentibus castra objecit. Hæc igitur sunt opida Samnitium ultra Apenninum montem sita.

Citra Apenninum prima est AESERNIA, apud levam Vulturni amnis ripam; vulgo nunc Isernia dicta. Nomen eius antiquum apud plerosque autores Latinos ab exscriptoribus corruptum est in simplicem vocalem Esernia. atque ita quidem etiam apud Strabonem. Ptolemaeus disertè habet Aesepia. & apud Appianum Bellorum civil. lib. i aliquoties corruptum legitur vocabulum Aesepia, pro Aesepia. 10 in eadem verò historiâ Excerpta legationum è Diodori lib. xxxvii habent Aesepias. tum inscriptio etiam vetus bis habet, AESERN. Et longam fuisse primam syllabam, patet ex Sili lib. viii, his versibus:

*Et quos aut Rufra, aut quos Aesernia, quosve
Obscura incultis Herdonia misit ab agris.*

Opidani inde Plinio lib. iii cap. xii AESERNINI. unde Livio etiam lib. xliii memoratur Aesernina cohors. Fuisse coloniam Romanorum, autores testantur. Paterculus lib. i: Initio primi belli Punici Firmum & Castrum coloni occupata: & post annum Aesernia. Epitomator Livii lib. xvi: Colonia Aesernia deducta est. Res præterea contra Pœnos & Volscos prosperè gestas continet. Alia postmodum eodem deducta colonia. Frontinus: Aesernia colonia, deducta lege Iuli.

20 Infra Aeserniam prope Vulturni ripam est ALLIFAE opidum; Diodoro, L. Attis de opis-
vio, Silio, Ptolemaeo, & Itinerariis Romanis memoratum. Vulgo nunc dicitur dum.
Alifi. Silius lib. viii:

*Ilic Parthenope, ac Pœno non pervia Nola:
Allifa, & Clano contempte semper Accera.*

Ergo recte & apud autores & in antiquis inscriptionibus i. geminatur; quando prima syllaba longa est. Prima opidimentio fit apud Livium lib. viii, C. Petilio & L. Papirio Curfore consulibus; anno urbis Romæ ccccxxxviii, ante natum Iesum cccxxv. Eodem, inquit, tempore & in Samnio res prosperè gesta. tria opida in potestatem venerunt: Allifa, Callifa, Rufrium. Lib. viii ita scribit: C. Marcius Rutilus Allifas de Samnitibus vi cepit. Diodorus lib. xx: οἱ δὲ Μάρκοι ἔθνη Σαπύτες αὐλόχες, Αλίφες πόλιν εἶδεν καὶ κέρας. Id est: Marcius adversus Samniteis profectus, Allifas urbem vi cepit. Opidani inde sunt Plinio lib. iii cap. v ALLIFANI. unde Ciceroni in oratione pro Cn. Plancio, Allifanis tractus: & Livio lib. xxii Allifanus ager.

Sequitur hinc TELESIA opidum; vulgo nunc Telese, haud procul confluenteis Vulturni Sabatiqite fluminum sita, Straboni, Frontino, Ptolemaeo, & Itinerariis Romanis memorata. Posterioribus temporibus colonia fuit deducta. Frontinus de Coloniis: Telesia, muro ducta colonia; à triumviris deducta. Ager eius limitibus Augsteis in nominibus est adsignatus.

Vltra Teleiam est BENEVENTUM, antè MALEVENTUM appellatum; vulgo MALEVEN-
40 nunc Benvento dictum, inter Sabati Calorisque amnum confluenteis. Plinius lib. iii cap. xi: Hirpinorum colonia, una [malim, nunc] Beneventum, ampliatis mu- tato nomine, qua quondam appellata Maleventum. Livius lib. viii: Omissa certamine, easi captique Sammites; nisi qui Maleventum, cui nunc ubi Beneventum nomen est, perfugerunt. Et lib. x: Samnitibus Apuli se ante pralium conjunxissent, ni P. Decius consul iis ad Maleventum castra objecisset. Opidani inde erant BENEVENTANI. Livius lib. xxiiii: Beneventani omnes turbâ effusa, quum obviam ad portas exissent, complecti milites, gratulari, vocare in hospitium. Antiquitas urbis ex eo adparat, quod conditorem ei Diomedem, Aetolorum regem, qui rebus Troianis interfuit, adfixerint. Solinus cap. viii: Notum est, Arpos, & Beneventum, à Diomedè constitutas. Servius ad Virgilii Aeneid. lib. viii: Diomedes, postquam reperit, ira Venetis, à se vulnerata, uxorem apud Argos cum Cillabaro, ut Lucilius, vel Cometa, ut plerique tradunt, turpiter vivere; noluit reverti ad patriam; vel, ut dicitur, ab adulteris proturbatus. sed tenuit partem Apuliae. & edomitâ omni montis Gargani multitudine, in eodem traxi civitates plurimas condidit. nam & Beneventum, & Aequum Taticum, ipse condidit, & Arpos. De cætero, coloniam Romani quondam deduxere. Veileius lib. i: Sempronio Sopho & Appio, Cæci filio, consulibus, Ariminum & Tom. 2. Min BENE-

Beneventum coloni missi. Epitomator Livii lib. xv: *Coloniae deductae, Ariminum in Piceno, Beneventum in Samnio*. Annus hic fuit urbis Romæ cccc lxxxv: ante natum Iesum CCLXVIII. Haud dubie tunc primum mutato nomine dicta est Beneventum. At postmodum alia rursus deducta colonia. Frontinus: *Beneventum muro deducta colonia, Concordia dicta. Duxit Nero Clodius Caesar.*

CAUDIVM
opidum, &
CAUDINAS
FVRCAS.

Porrò inter Beneventum & Calatiam, Campania opidum in viâ Appiâ fuit Caudivm opidum. Strabo lib. v. Καῖτη δὲ Θεὶ τῇ ὁδῷ τῇ Απολία ἀντί τε Καπού Εἰς τὸν ἄλλων οὖτις Βρευτέσιον ἔγειται ἀπό τῆς Καλατίας καὶ Καλαδίου καὶ Βενεβεντού. Id est: Sitae sunt in viâ Appiâ cùm ipsa Capua, tūm alia, que Brundisium inde ducunt, Calatia, Caudium, Beneventum. In vulgatis equidem exemplaribus scriptum heic est mendosē Καλάδιον. at lib. vi idem opidi nomen, repetitur sine mendo. τούτου δέ την μέχεται Φάρμης Απολία καλέστη, Διὰ Καλάδιον καὶ Καλαδίου καὶ Καπού. Id est: Hinc jam usque ad Romanam Appia vocatur via, dicens per Caudium & Calatiam atque Capuam & Casilinum. Sed mirum dictu, quantâ oscitantia etiam apud alios auctores vocabulum hoc ab exscriptoribus sit corruptum. namque apud Livium lib. viii quum primum sit Caudina pax, & haud multo post Caudium: statim sequitur per Furculas Caudinas: quod haud multo post legitur, ad Furculas Caudinas. deinde est pax Caudina. post quod sequitur, saltus Caudinos. & post hoc, apud Caudium. hinc ter, Caudium; & postea, ab Claudio: post Caudium: & ita sèpius in posterum. Adparet hinc geographia ignorantia in dictis exscriptoribus. qui quum nescirent, utrum eorum verum esset vocabulum, utrumque inter se miscuerunt. Apud Ptolemaeum quoque est Κλαδίον, Caudium. & apud Horatium etiam Satyrâ v libri i sic legitur:

Hinc muli Capue clitellas tempore ponunt.

Hinc nos Coceci recipit plenissima villa,

Quæ super Claudi caponas.

Ad hæc vetus commentator: Plenissima. copiosissima: quæ est supra Claudi cuiusdam caponas. En tibi veram genuinamque originem corruptionis huius vocabuli. scilicet à Claudio quodam locum adpellatum imperiti geographiæ grammatici isti existimavere. Apud Plutarchum item in Parallelis sic scriptum est: Κατὰ τὰς καλαθρίας Φορκώτας κλαδίνος. ἐτι τὸ πότερον σεντατό. quod ita corrigendum: Κατὰ τὰς καλαθρίας φορκώτας κλαδίνος. ἐτι δὲ τὸ πότερον σεντατό. Id est: Apud Furculas Caudinas: qui locus est angustissimus. Sed situm nunc Caudii FVRCVLARVMQUE CAUDINA-
RVM dispiciamus. Itineraria antiqua sìchabent:

Tabulae:

Hierosolymitanum:

Antonini:

Capua	C. Capua	Capua
Calatia	VI.	
Ad novas	VII.	Mu. Novas XII.
Claudio	VIII.	C. & Mu. Claudiis IX.
Benevento	XI.	C. Benevento XII.

40

Plerique hoc nostro aço Furcas Caudinas interpretantur eas angustias, quæ sunt apud vicum vulgari vocabulo Arpaia, xiii millia à Benevento disiitum. quibus ego primum huius opinionis auctorem fuisse judico Blondum in Italiam suā illustratā. Verum hoc iter statim post iiii millia ab Arpaia Campaniæ viatores infert juxta Tifata montem versus Capuam, per loca, quæ vulgo dicuntur, Arienzio, Matalloni; & hinc alia. Caudinæ vero angustiae erant ab altero dicti montis latere, in viâ Appiâ; ut ex Strabone disertè intelleximus. ferebatque id iter Calatiam, ultra Vulturnum sitam. Sed audiamus Livium: qui Furcas Caudinas quam diligissimè describit. Is igitur initio libri viii ita tradit: Sequitur hunc annum nobilis clade Romanâ Caudina pax, T. Veturius Calvinus, Sp. Postumius, consulibus. Samnites eo anno imperatorem C. Pontium, Herennii filium, habuerunt. Is, exercitu educto, circa Caudium eastræ quam potest occultissimè locat. inde ad Calatiam, ubi jam consules Romanos castraque esse audiebat, milites x, pastorum habitu, mictit: pecoraque diversos, alium alibi, haud procul Romanis pascre jubet præsidii. Vbi inciderint in predatores: ut idem omnibus sermo constet: legiones Samnitium in Apulia esse: Laceriam omnibus copiis circumcidere.

nec

nec procul abesse, quin vi capiant. Mox: Due ad Luceriam ferebant via: altera præter oram superi maris; patens aperitaque: sed quanto tutior, tanto ferè longior: altera per Furculas Caudinas; brevior; sed ita natus locus est: Saltus duo alti, angusti, silvosique sunt, montibusque circa se perpetuis inter se juncti. jacet in eos satis patens clausus in medio campus, herbidus aquosusque: per quem medium iter est. sed antequam venias ad eum, intranda prime angustie sunt. & aut eadem, qua te insinuaveris, retro via repetenda; aut, si ire porrò pergas: per alium saltum arctiore impeditoremque evadendum. In eum campum viâ alia per cavam rupem Romani demissi agmine, quum ad alias angustias protinus pergerent; septas dejecta arborum, saxorumque ingentium objacentem monlem invenire. Quum frans hostilis adparnisset; praesidium etiam in summo saltu conficiatur. Citati inde retro, quæ venerant, pergunt repetere viam. eam quoque propter clausam sui obice armisque inveniunt. Mox: Castra propter eam vallo circumdant. Deinde: Quum pro ingenio quisque fremerent; aliis, Per obices viarum; aliis, Per adversa montium, per silvas, quæ ferri arma poterant, eamus; modò ad hostem pervenire liceat. aliis, Quò aut quæ eamus? num monteis moliri sede suâ paramus? dum hec imminebunt juga, quæ tu ad hostem venies? Postea: Tum Pontius, debellatum esse, respondit. & quoniam ne vitti quidem ac capti fortunam fateri scirent; inermes eum singulis vestimentis sub jugum missurum. Ac deinde: Primi consules prope seminudi sub jugum missi. tum, ut quisque gradu proximus erat, ita ignominie objectus. tum deinceps singule legiones. Circumstabant armati hostes, exprobantes eludentesque. gladii etiam plerisque intentati. & vulnerati quidam, necatique; si vultus eorum indignitate rerum acrior victorem offendisset. Ita traducti sub jugum. & quod penè gravius erat; per hostium oculos quum ex saltu evassissent, eti, velut ab inferis extracti, tum primùm lucem adspicere visi sunt; tamen ipsa lux ita deformè intuentibus agmen omni morte tristior fuit. Itaque quum ante noctem Capuan peruenire possent; incerti deinde sociorum; & quod pudor prepediebat, circa viam, haud procul Capua, omnium egena corpora humi prostraverunt. En, Livius ait, duas fuisse angustias in itinere Caudino: & inter eas campus satis patentem. at in illâ alterâ viâ, quæ à Benevento in Campaniam dicit, unæ tantum sunt, apud prædictum vicum Arpaim. Sanè ex prescriptâ Livii decriptione, ductuque itineris à Calatiâ versus Beneventum, tum ex numeris milium, quæ Itineraria hoc itinere habent, Caudinæ angustiae sive furcae nullæ aliæ sunt, quam quas Isclerus amnis apud opidum s. Agathe medias secat, in Vulturum flumen versus Calatiâ contendens. sequitur quidpe has primùm campus ille satis patens, dein alteræ angustia; quas Livius, à Calatiâ versus Caudium incedens, primas vocat. Apud Isclerum igitur amnem in dicto campo castra Romani vallo circumdederant. Ceterum Futeis Caudiniis ipsum opidum C A V D I V M fuisse contiguum, ex pluribus Livii patet locis, quæ eodem lib. v 1111 postea sequuntur. L. Livius, inquit, & Q. Melius, tribuni plebis, neque exsolvi religione populum aiebant, nisi omnia Samnitibus, qualia apud Caudium fuissent, restituerentur. Mox: Nihil ad Caudium humanis consiliis gestum est. Postea: Traditur facialis cum ceteris Caudium ducenti. Statim: Ductusque ad Caudium exercitus. Tandem: Et illé quidem, forsitan & publicè, suâ certè liberati fide, ab Caudio in castra Romana inviolati redierunt. Eutropius lib. x, in Ioviano imperatore: Quin etiam legiones nostra ita apud Caudium sub jugum misse sunt, ut nihil tamen finium tradiceretur. Ex intervallo xi millium, quæ Tabula itineraria & Antoninus inter Caudium & Beneventum habent; vel xii millium, quæ Hierosolymitanum itinerarium habet; certè opidum Acrola, positum in extremo jugi, quod Caudinas furcas ab sinistrâ Iscleri ripâ claudit, est verus Caudium. Et non in planicie ipsaque Appiâ viâ fuisse id opidum, Horatii supra scripti testantur versus: ubi cauponas Caudii ponit in viâ Appiâ, his verbis:

Hinc nos Cocceii recipit plenissima villa,

Quæ super est Caudi caponas.

Tendimus hinc rectâ Beneventum.

Ait, Cocceii villam esse ultra Caudii caponas.

De cetero alterum jugum montis, quod supra dictas angustias atque valleis Isclerti amnis ab dextrâ ripâ claudit, TABVRNVS vocabatur, MONS. Gratius poëta mons, in Cynegetico:

Tom. 2.

M m 2

Nec

Nec seuos miretur equos terrena Syene:
Scilicet & Parthis inter sua mollia rura
Mansit honor: veniat Caudini in faxa Taburni,
Garganumve trucem, aut Ligurinas desuper Alpeis:
Ante opus excusse cadet ungubibus.

Vulgò etiam nunc vocatur Tabor. Meminit eius Virgilius quoque Γεωργία lib.
II, his versibus:

Nei segnes jaceant terre, juvat Izmara Baccho
Conserere, atque olea magnum vestre Taburnum,

Et Aeneid. lib. XII:

At veluti ingenti Sila, summōve Taburno
Quum duo conversis inimicis in prælia tauri
Frontibus incurruunt.

Vibius Sequester in Montium catalogo: Taburnus, Samnitium, Olivifer.

Cæterum ad confluenteis Sabati & Caloris amnium, de quibus plura dicemus in Hirpinis, situm esse Beneventum, jam antè dixi, haud procul ab urbe influit in Calorem ex Samnio T A M A R Y S amnis, vulgò nunc etiam Tamaro dictus. Antoninus:

Boviano		20
Super Tamari fluvium	XVI.	
Ad Equum Triticum	XXII.	

Aliud iter eodem tractu habet Tabula itineraria, quod est tale:

SÆPINVM
municipium
& colonia.

Adlefas	
Sepinum	VI.
Sirpium	XII.
Benebento	XVIII.

Hoc Sepinum opidum memoratur etiam Livio, Frontino ac Ptolemæo: & Plinio lib. III cap. XI opidani inde sunt Sepinates. At Ptolemæo prima syllaba scribitur per diphthongum Σαιπινος, SÆPINVM. & ita est apud Frontinum in libro de Colonis: & in antiquâ inscriptione, MUNICIPES SÆPINAT. Apud alios igitur etiam auctores sic restituendum est. Vulgò hodiè opidum circa fontes Tamari dicitur Supino. Livius lib. X: Consilium inde habitum, quum jam tempus esset deducendi ab Samnio exercitus. optimum visum, quod magis fractæ res Samnitium essent, & pertinacius & infestius agere cetera & perseguiri. Mox: Itaque literis missis ad senatum populi que Romanum de rebus ab se gestis: diversi, Papirius ad Sepinum, Carvilius ad Volanam, legiones ducunt. Deductam postea fuisse coloniam, testis est Frontinus. Sepinum, inquit, opidum muro ductum. colonia ab imperatore Nerone Claudio est deducta.

SIRPIVM opidum.

VOLANA, PA-
LVMBINVM,
HERCULAE-
NEVM, opida.

COMBVLTE-
RIA, FVLSV-
LAE, ORBI-
TANIVM, opida.

SIRPIVM opidum quo situ ponendum, nescio; quando numeri abundant. pro-

pis tamen fuisse videtur Sæpinum, quam Beneventum.

Pergit porrò Livius præscripto lib. X: Papirius ad Sepinum, Carvilius ad Volanam

oppugnandam, legiones ducunt. Paullo post: Carvilius Volanam & Palumbinum & Her-

culaneum ex Samnitibus cepera. Hæc opida, VOLANA, PALUMBINVM, & HER-

CVLANEVVM, quibus sitibus fuerint, planè incertum est.

Alius est Livius locus lib. XXIIII huiusmodi: Fabius in Samnium ad populando a-

gros, recipiendasque armis, que defecerant, urbis processit. Mox: Opida vi capta, Com-

bularia, Telesta, Compsa, Mele, Fulfile, & Orbitanium. Neque hæc tria, COMBVL-

TERIA, FVLSVLAE, ORBITANIVM, quibus locis fuerint, constat. Compsa erat

Hirpinorum, partis Samnitium, caput.

Hæc igitur sunt opida Samnii, veteribus memorata scriptoribus. De universis ita scribit Strabo lib. V: Καὶ γέρ τοι νῦν κάμψη γεγόνασθν αἱ πόλεις ἔντα δὲ ἐκλειστοῖς τε-

λέσσι, Βοριάσσι, Λιστρία, Τελεσία, καὶ ἄλλαι τοιαῦται, ὃν κάδμιαν ἀξιονήγειδες πόλεις. οἵ μετέστη

ἐπέξιμοι

πέντε μέρη τοῦ μετρίου Δέκα τῶν τῆς ἡπειρίας δόξαν καὶ διώσαντιν. Beneventum δὲ ὅμως οὐεῖσκεν οὐδεὶς. Hoc est: Itaque urbium nunc aliae in vicis sunt redactae, aliae prorsus aboliti; Bosianum, Aesernia, Telesia, aliaeque consimiles: quarum nulla meretur inter urbes referri. nos tamen mentionem earum fecimus ob gloriam Italiae atque potentiam. Beneventum tamen bene adhuc habet.

Restat nunc, uti Paulli Diaconi nugas imperitiamque indicemus. Is Langobard.
rer. lib. ii cap. xx ita scribit: *Quartadecima provincia est Samnium. in hac sunt urbes,
Teate, Aufidena, Aesernia, & antiquitate consumpta Samnium.* Nusquam certe
in omni historiâ Romanâ reperitur aliquod opidum Samnium. Errorem haufic
io Paullus ex Floro: qui lib. i cap. xvi ita scribit: *Hos tamen L annis per Fabios & Pa-
pirios ita populus Romanus subegit ac domuit, ita ruinas ipsas urbium diruit, ut hodie Sam-
nium in ipso Samnio requiratur.* En, ut clarè heic de regione loquitur: ille autem
opidum intellexit.

C A P. VIII.

De HIRPINIS.

S Amnitium non tantum contermini ab ortu Solis hiberni, sed & consanguinei
20 S adeoque pars fuere **HIRPINI**. Strabo lib. v: Εξησ δι' εισον ιρπινοι, καντοι Σαμνι-
ται, τεναρα δι' ιχον δοτο & ιγνουδρη λύκης & δοτονιας. ιρποι καλεσοι οι Σαμνιτης τη λύκην.
Hoc est: Sequuntur Hirpins; & ipsi Samnites. Nomen a lupo, colonia auctore, acce-
perunt. **hirpum quidque appellant Samnites lupum**. Hinc extremas versus Lucaniam A-
puliamque Hirpinorum urbeis passim Livius Samnitibus tribuit. Quando pri-
mum id eorum corpus nomenque exortum sit, incertum est. Prima eorum men-
tio fit apud Polybium atque Livium, in historiâ belli Punici secundi: quod initium
cepit P. Cornelio Scipione & Ti. Sempronio Longo consulibus; anno post
Romam conditam ixxxv; ante Iesum natum ccxviii. Polybius lib. xii; ubi treis
30 tantum ait esse aditus seu vias ex mediterraneo in Campaniam: Μία μηδέ δοτο τη Σαν-
νιτιδη. * — * η δι' κατελοιων δοτο τη τετραεις πόλων. Id est: Prima est, qua
venitur e Samnio. Et postea: Reliqua ex Hirpinorum fert regione. Livius lib. xxii;
post cladem Cannensem: Defecere autem ad Paenon hi populi: Atellani, Calatini,
Hirpini.

Cæterum limites eis circumduco hosce: Ab occasu, quæ Campani erant contermini, montium jugum, quod sinistram Sabati fluminis ripam prosequitur. & ultra fontem amnis, lineam ad *Sarni* usque fontem. inde à meridie, quæ *Picentinis* jungebantur, lineam aliam ad *Silarum* amnem & opidum *Valvano* duetam. inde ipsum *Silarum*; & à fonte eius lineam ad *Aufidum* flumen & opidum *Monte Verde* duetam. hinc ipsum flumen, & à flumine lineam incurvam ad *Calorem* usque amnem prope *Beneventum*: qua includantur opida *Cadognia* & s. *Agatha*. Opida, quæ his finibus inclusa fuere, nunc ordine enarrabimus.

At priore loco dicendi erant fluvii, qui ex Hirpinis in Vulturum defluunt; qui, antiquis memorantur auctori bus. Primus est SABATVS amnis, vulgo nunc Sabato dictus. hunc jam antiquis temporibus id habuisse nomen, inde haud levi documento colligo, quod populos ab eo Livius nominat Sabatinos. Lib. xxii: Defecere autem ad Poenos, Atellani, Calatini, Hirpini. Lib. xxvi: Omnes Campani, Atellani, Calatini, Sabatini. Et exiguo post: Campanos omnes, Atellanos, Calatinos, Sabatinos, liberos esse jusserunt. Videtur fuisse opidum apud fluvium, nomine SABATIVM; unde opidanos nominat SABATINOS. Quo situ fuerit, incertum est. conjicio tamen, fuisse inter duo opida, quae vulgo vocantur Terranova & Prata.

In Sabati dextram ripam, haud procul Benevento, influit CALOR annis; Livio, CALOR annis.
Appiano, & Tabulae itineratiae memoratus. vulgo nunc vocatur *Calore*. Sed apud
Appianum exscriptores capite eum mutilarunt; uti illic nunc legatur *Aλωγ* obli-
quus casus. Tabula itineraria: